

ЕСТЕТИЧНІ ПОГЛЯДИ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ПОРІВНЯЛЬНИХ ЛЕКСЕМ

Естетичні погляди Юрія Андруховича завжди цікавили його шанувальників. Адже «Станіславський феномен», який працює в стилі постмодерну, є виразником новітнього підходу до цього питання. З боку індивідуального мовлення, цікавими, як на наш погляд, є порівняльні лексеми, якими він послуговується у своїй творчості.

Актуальність статті зумовлена підвищеною увагою сучасної лінгвістики до вивчення порівнянь, зокрема потребою детального висвітлення їхньої сутності, різновидів, засобів вираження, структурних, семантичних характеристик у художній літературі, їхніх естетичних впливів на читача.

Порівняльні конструкції із лексико-граматичного боку досліджували Н. Шаповалова [10] (функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові) й І. Кучеренко [7] (порівняльні конструкції мови в світлі граматики), тоді як із стилістичного – А. Сващенко [8] (порівняння у творчості О. Кобилянської), Л. Ставицька [9] (порівняння в поемі М. Бажана), Г. Конторчук [6] (порівняння в поетичному мовленні В. Стуса), О. Барменкова [5] (компаративна модель світу в російській мові та її реалізація у творах І Бабеля) та ін.

Одним із найменш досліджених в українському мовознавстві у цьому колі проблем є питання вираження порівнянь у художній прозі, а саме у творчості Юрія Андруховича.

У цих текстах порівняння мають значний стилістичний потенціал: вони надають асоціативного світосприймання описові дійсності, особи чи предмета; увиразнюють їхню експресивну ознаку тощо. На думку багатьох лінгвістів, такі порівняння виконують передовсім естетичну функцію. І ця властивість порівнянь із великою майстерністю використана в творчості «Станіславського феномена» – Юрія Андруховича, який організував літературне угруповання «Бу-Ба-Бу» у 90-х рр. ХХ ст., нині пише прозові твори та є активним громадським активістом, поборником європейської інтеграції, шанувальником

елітарної літератури, а також його вірші було покладено на музику, яку виконують музичні гурти «Мертвий півень», «Плач Єремії», «Знову за старе», «Сігал Спожив Спілка», й особливо останнім часом у польському гурті «Карбідо». Його творчість насичена як нормованим, так і ненормованим сучасним мовленням, багатим на варваризми, вульгаризми й арготизми. Знання німецької та англійської мов репрезентовано у найрізноманітніших словосполученнях, які трапляються в україномовних творах митця. Юрій Андрухович створює відчуття присутності через діалоги, учасниками яких стають і читачі твору. Таке безпосереднє спілкування митця з читачем можливе за умови використання і різних за семантикою і структурою порівнянь.

Виражаючи почуття щодо певної особи, об'єкта чи ситуації, Юрій Андрухович використовує порівняння різних типів. Вони виділяються серед інших засобів мовотворчості як своєю формою, так і стилістичною семантикою. Попри те, що порівняння є вагомим чинником творення експресивності художніх творів, вони й досі не підлягали ґрунтовному предметному аналізу, що й доводить актуальність нашого дослідження.

Метою статті є визначення семантико-структурного статусу порівнянь на матеріалі прози Юрія Андруховича з боку естетичного впливу на читача.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

розкрити зміст поняття порівняння з семантичного, граматичного, а також стилістичного боків;

розкрити специфіку порівнянь у прозі Юрія Андруховича з естетичного боку.

Порівняння – це троп, побудований на зіставленні двох явищ, предметів, фактів для пояснення одного з них за допомогою іншого. Стилiстична роль цих порівнянь полягає у виділенні якоїсь особливості предмета чи явища, яка виступає дуже яскраво в того предмета, з яким порівнюється дане явище.

Порівняння за своєю структурою у прозі Юрія Андруховича ми можемо поділити на такі типи:

порівняння-присудки (При цьому я немов бачив... [4, с. 6]);

порівняння як головні члени односкладних речень (Так наче його не існувало ніколи на цьому світі [4, с. 10]);

порівняння-обставини способу дії (...назва нашого з «Карбідо» альбому прийшла неначе сама собою – «Самогон» [4, с. 6]);

порівняння, виражені орудним відмінком іменників у функції об'єкта порівняльної конструкції) (Так от – Егон Альт виявився не таким [4, с. 7]; ...і ти ледве впізнаєш Гриця – з оселедцем і в стрілецькому однострої... [3, с. 103]);

порівняння, виражені прислівниковою формою з по- (Не було й тіні від того ледь екзальтованого і по-божевільному закоханого в мої писання дивака... [4, с. 7]; ...і вона якось так по-американськи називається – «Drugstore» [4, с. 13]);

порівняння, виражені порівняльними зворотами із сполучниками як, мов, ніби тощо) (...махаючи руками, ніби крилами... [3, с. 104]; ...і продерся, мов крізь вату, липку і криваву, крізь це повітря... [3, с. 103]; Він розвів руки, як розп'ятий, чи, точніше, як городне опудало [Р, с. 105]);

порівняння-обставини міри й ступеня (... він зупиняв натовську агресію як міг [4, с. 18]; ... серце калатало як навіжене ... [3, с. 102]);

порівняння-обставини причини й мети (... спершу мейлом, а тоді, як підтвердження, і телефоном [4, с. 6]);

порівняння-означення (... сам собою вже наче звільнений від головного з внутрішніх зобов'язань [4, с. 6]; Кімнати минали з такою швидкістю, як на екрані ... [3, с. 102]; ...наші з ним улюблені напої знаходились би приблизно в тих самих і сусідніх з ними клітинах періодичної алкогольної системи, якби така існувала [4, с. 7]; ... губи він мав обсіпані прищами, як після гарячки [3, с. 105]);

порівняння-прикладки (... а музика Генделєвої «Пасакалії» напливала все ближче, як фінальний траурний супровід... [3, с. 102]);

порівняння-додатки (...ти маєш повне право зберігати це при собі – ну хоч би як згадку. Або як згадку про згадки чи як спогад про спогади [4, с. 7]; ...до того ж він відчував, що в його долоні зовсім не тендітна дівоча рученька, щось таке, ніби дерев'яний обрубок чи, може, куса [3, с. 102]).

За синтаксичними функціями порівняння у прозі Юрія Андруховича співвідносяться з різними типами підрядних речень:

підрядні порівняльні присудкові (Остання фраза звучить, як останнє напучування [4, с. 9]);

підрядні порівняльні обставинні причини й мети (...а страшено близькими і справжніми, ніби це єдино можливе життя [4, с. 12]; Його партнери так і залишилися при столі, немов чекаючи нового приреченого [3, с. 102]);

підрядні порівняльні означальні (... всілякі типові радянські поради, як нам тепер викручуватися [4, с. 16]);

підрядні порівняльні додаткові (Не знаю, як до цього дійшло... [4, с. 17]; Немирич відчув, як краплини холодного поту вкрили його чоло і плечі [3, с. 101]; Хома потримав ніж у руках, вдаючи, ніби розглядає його [3, с. 106]).

Отже, порівняння у прозі Юрія Андруховича репрезентує явище надзвичайно різноманітне: це і структурні та значеннєві засоби відтворення семантики порівняння, це і синтаксична роль і стилістичні особливості означених конструкцій. Порівняльна конструкція на формально-граматичному рівні співвідноситься з простим реченням (є підрядною порівняльною її частиною) або з його компонентом (є порівняльним зворотом).

Порівнянні лексеми так само, якщо не більше, як і слова-образи та слова в переносному значенні, свідчать про індивідуальну природу світосприймання, на чому в свій час наголошував О. Потебня. Природа порівняння, його семантична наповненість залежить від світогляду Юрія Андруховича, характеру його світовідчуття. Для письменника характерна матеріалістична основа творення порівнянь – вони є реалістичними, напр.: Вони вже скоро тиждень, як не годовані, і закінчиться це повинно тим, що один із них зжере іншого [1, с. 106]; І, наче ляльку, почав розвивати її з безлічі простирадел... [2, с. 290]; ... вони накрили нас, як голих у лазні ... [3, с. 120]; В Україні я повністю розчинився в алкоголі. Розумій це передусім як метафору – в алкоголі часу [4, с. 322]. В основі порівнянь – їжа, одяг, алкоголь. Ці матеріальні речі найбільше у той час хвилюють письменника. Таким чином, завдяки використанню порівнянь розширюються семантико-асоціативні межі контексту і описувана реалія сприймається через призму чуттєвої індивідуальності Юрія Андруховича.

Семантична спрямованість порівняння звичайно поширюється від предмета думки до реалії, яка чимсь цей предмет нагадує, найчастіше в плані експресивно-оцінному. Напр.: ...цей «Дитячий світ» зачинено аж до понеділка, і ходить по ньому двое-трое сумних мілітонів, нечутних, наче приводи, що охороняють простір з паперовими голубами [1, с. 92] – Юрій Андрухович через першу особу (автора) розповідає про свої митарства за дефіцитним товаром у Москві, коли тільки міліціонери блукали за зачиненими дверима магазину, а він розчарований споглядав на цю картину. Письменник не тільки вводить нас у коло певних

асоціацій, але й викликає виразно негативну оцінку описуваних людей, його естетичні погляди нас просто шокують своєю невибагливістю.

При цьому експресія порівняння може ніби додаватися до експресії основного слова. Такі семантико-експресивні зв'язки спостерігаємо у порівнянні Маленький тихий дідок сидить у кутку й доброзичливо спостерігає за тобою. Такий собі голуб сивенький [1, с. 132]. Пестливі суфікси -еньк у словах маленький і сивенький викликають у нас іронію, адже головний герой нещодавно на очах у діда виблював випите і спожите за столом у кав'ярні.

Стилістична роль порівняння здебільшого полягає у виділенні якоїсь особливості завдяки зіставленню з предметом, явищем, особою, основна ознака або одна з ознак яких є водночас і ознакою порівнюваного. Напр.: Древній і вічний, як сама наша багатостраждальна історія, Чортопіль гостинно запрошує веселитися [2, с. 41]. Давнє походження міста Чортопіль Юрієм Андруховичем передається через порівняння з Україною, такою ж давньою і багатостраждальною.

Саме до таких порівнянь дуже часто вдається у романі «Рекреації» Юрій Андрухович, у якого безнадійність, недосяжність очікуваного свята Воскресаючого Духу (реальних демократичних змін у Україні) визначається завдяки порівнянню себе, тобто митця Хомського, з індійським гуру або старим цапом: ... ступаєш на перон, трохи безпорадний, хоч зовні самовпевнений, як індійський гуру, – де Мацапура, шляк би його трафив, на дідька я сюди приперся, це свято не для мене, он як щебечуть панянки на колінах у паничів, а ти, старий цапе, тут не потрібен... [2, с. 27].

Порівнюване слово й слово-порівняння знаходяться між собою в неоднакових у кожному конкретному випадку стосунках. Амплітуда стилістичного потенціалу тут може коливатися від створення одного синтетичного, неподільного образу на зразок щуролови-інтернаціоналісти із «Московіади» Юрія Андруховича: Бо ви, як і щури, винищуванні вами – чи не найостанніше з породжень імперії, її лебедина пісня [1, с. 103], до підкреслення лише якоїсь однієї риси, особливості, часто асоціативно сприйнятої, так у романі «Переверзія» письменник описує жажливий зовнішній вигляд вбивці з пекла: Бачив тільки, як закривавлений час від часу кивав давно немитою головою ... [2, с. 189].

Отже, функціонально-стильова сфера застосування лексичних порівнянь у творчості Юрія Андруховича нагадує застосування

переносних значень слова: безвідносно до стилістичної настанови слова-порівняння можуть використовуватися як стилістично нейтральні (Якось вона влаштувала мені сценку, по-дитячому наївну і потворну... [1, с. 49]; Підійшовши до столу, Юрко виструнчився і, по-військовому мотнувши головою, назвався [3, с. 99]), так і стилістично марковані (Але тільки вони, турки, можуть порятувати Москву, як колись гуси порятували Рим, від остаточного розпаду і запустіння [1, с. 55]; Вогнем пролетів над залою червоний у своєму піджаці волохань і схопив Аду, як соломинку, в кільце своїх лабет [2, с. 247]).

Таким чином, порівняння у прозі Юрія Андруховича трапляються досить часто, за семантикою вони пов'язані з повсякденним життям (процеси споживання їжі, вживання міцних напоїв, відвідування кав'ярень, любовні стосунки тощо). Реалістичність порівнянь тлумачиться нами як вияв постмодерніського погляду на сучасне життя письменника, який не бачить у сьогоденні ні романтичних, ні феєричних фарб, тому що воно для митця сіре та непривабливе. Часте використання нецензурних слів у порівняннях вказує нам на негативну конотацію переважної частини порівнянь (у них вади окремих людей, суспільства в цілому, незадоволення власним життям тощо). Щодо стилістичної характеристики, то порівняння переважають розмовного стилю мовлення, в них відсутні асоціації щодо абстрактного світосприймання дійсності. Естетичні погляди автора вказують на руйнації моральних принципів, ідеалів, заборон тощо.

Список використаних джерел:

1. Андрухович Ю. Московіада. Роман жажів / Ю. Андрухович. – Івано-Франківськ : Лілея –НВ, 2000. – 152 с.
2. Андрухович Ю. Перверзія : Роман / Ю. Андрухович. – Львів : ВНТЛ-Класика, 2004. – 304 с.
3. Андрухович Ю. Рекреації : Роман / Ю. Андрухович. –Львів: ЛА «ПРАМІДА», 2005. – 144 с.
4. Андрухович Ю. Таємниця. Замість роману / Ю. Андрухович. – Харків : Фоліо, 2007. – 478 с.
5. Барменкова О. П. Компаративна модель світу в російській мові та її реалізація у творах І Бабеля : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Щ. П. Барменкова. – Київ, 2003. – 20 с.
6. Конторчук Г. К. Порівняння в поетичному мовленні В. Стуса / Г. К. Конторчук // Творчість В. Стуса у контексті європейської

культури ХХ століття : Зб. матеріалів конференції. – Донецьк, 1998. – С. 51–56.

7. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики / І. К. Кучеренко. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1959. – 106 с.

8. Сващенко А. О. Порівняння в прозі О. Кобилянська / А. О. Сващенко // Творчість О. Кобилянської у контексті української світової літератури. Частина 2. – Чернівці : ДУ, 1988. – С. 102–103.

9. Ставицька Л. В незнане вгвинчує мисль, як вихори спіральні (Порівняння в поемі М. Бажана) / Л. Ставицька // Культурна слова. – К. : Наукова думка, 1985. – Вип. 29. – С. 31–35.

10. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. П. Шаповалова. – Дніпропетровськ, 1998. – 16 с.

Ручка О.Ф. студ.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені

Богдана Хмельницького

Науковий керівник: Атрошенко Г.І.

ЕСТЕТИЧНІ ПОГЛЯДИ ІВАНА СІРКА ОЧИМА НАРОДУ

Запорозьке козацтво подарувало світові цілу плеяду видатних вождів, які мужньо протистояли іноземним загарбникам. Найяскравіша постать серед них, якщо говорити про часи по смерті Богдана Хмельницького, – кошовий отаман Іван Сірко. Ще за життя його ім'я було оспіване в думах та піснях, героїчних легендах, стало символом не тільки запорозького козацтва, а й усього волелюбного духу українського народу.

Актуальність дослідження. Характерною ознакою сьогодення складного процесу державного й духовного відродження українського народу, формування національної свідомості є злам старих канонів мислення, пошук важливих джерел та підвалин розвитку, дослідження особливостей українського характеру, неповторності історії, культури, літератури.

Однією з найвідоміших постатей в історії та у фольклористиці зокрема є постать Івана Сірка. Довершення образу в окремих жанрах усної народної творчості здійснювалося протягом багатьох століть. Це особливий персонаж, адже ще за його життя народ складав велику кількість дум, легенд, історичних пісень, ушлявлюючи силу, міць,